

234 Betekenisvol

Ken je dit schilderij? Ik heb de neiging om te roepen: 'Wie kent deze pijp niet?' Een argeloze beschouwer van dit schilderij zal de voor de hand liggende vraag stellen: "Dit is toch wél een pijp?" Dat vroeg iemand ook aan de Belgische schilder René Magritte (1898-1967), die dit schilderij maakte. Verbaasd over de vraag, zei hij: "Nee, natuurlijk niet, probeer 'm maar eens te stoppen! Als ik eronder had gezet: dit is een pijp, dan had ik gelogen!" De pijp van Magritte is slechts een afbeelding.

De pijp van Magritte is een icoon geworden van de moderne kunst. Waarom is dit werk zo beroemd geworden? Magritte wil ons twee dingen laten zien: Wij kunnen het beeld wel aan anderen laten zien, maar wat het beeld voor ons betekent, kunnen we alleen maar uitdrukken in woorden en tekens. Wij zien een afbeelding van een pijp en dat drukken we in *woorden* uit: "Ha, dat is zo'n mooie oude pijp". Magritte zegt ook: "Zolang we de pijp alleen maar zien heeft die pijp geen betekenis. Die pijp wordt pas *betekenisvol* voor iemand als die persoon een échte pijp stopt en er aan lurkt, en daarna de rook - bedachtzaam genietend - uitblaast¹. (Ja, het is heel lang geleden, maar toch ... ik kende dat.)

Vermoedelijk zul je nu niet meer verbaasd opkijken als ik schrijf: "dit is geen muziek!" Het is immers niet meer dan de afbeelding van muziek. Maar eigenlijk is ook dat niet waar. Want waar in het vorige plaatje de werkelijke pijp en de afbeelding van de pijp identiek zijn, is het bij dit plaatje ingewikkelder. De werkelijke *muziek* wordt hier namelijk afgebeeld door een geheimzinnig medium: merkwaardige *vormen en strepen*. Zelfs als je die geheimzinnigheid begrijpt, heb je nog steeds geen muziek. Er moet nóg een brug geslagen worden. Toch zijn er vast en zeker lezers die dit grote verschil meteen overbruggen en roepen: "Kijk, dit is één van de allermooiste composities." Voor hen hebben de noten al betekenis: ze zien een afbeelding van noten en ze herkennen de muziek van de misschien wel mooiste aria die bestaat: "[Erbarme dich](#)" uit de [Matthäus-Passion](#) van J.S. Bach.²

Het kan niet anders: Bach moet deze aria indertijd met een wonderbaarlijke vermenging van emotie en vakmanschap hebben geschreven. Elke noot getuigt daarvan. Die emotie komt tot ons via een betekenisloos vel papier met woorden, tekens en lijnen. Wij luisteraars kunnen overmeesterd worden door die emotie en dat vakmanschap als de alt en violist zich los zingen van het oorspronkelijke notenbeeld en zo de oorspronkelijke schepper Bach tot leven brengen.

* * *

Waarom ik dit schrijf? De essentie is dat wij dingen - een pijp, een notenschrift - anders ervaren als wij er betekenis aan toekennen. Het is fijn om je er van bewust te zijn dat ons kijken naar wat en wie ons omringt een heel ingewikkeld proces teweeg brengt waarin naast je ogen ook andere zintuigen een belangrijke rol vervullen. Het 'simpele' kijken kan een kostbare stilte teweeg brengen, een gulle lach, kippenvel, tranen, maar ook angst.

Zo werd het rode, fluwelige hart, met chocola gevuld, dat Louise op 10 mei 2014 op haar verjaardag van Martijn kreeg, na 14 mei een kostbare schat - het laatste en daarom mooiste geschenk, zijn hart dat ze van hem kreeg. Het is elke dag zichtbaar voor ons. Zo hebben we - hoop ik - allemaal wel een 'ding' dat veel meer is dan een ding; het is voor jou een bezielde ding, het is een onderdeel van je bestaan geworden - betekenisvolle, geleefde ervaring.

Waarom ik dit schrijf? Wat er met ons gebeurt als wij aan *mensen* aandacht schenken, is als *hu*maan fenomeen³ niet anders dan wat er met ons gebeurt als wij *dingen* aandacht schenken. Woorden van Kafka illustreren dat zo goed: "Je moet mensen zelfvertrouwen schenken en daarmee hoop voor de toekomst!". Kafka zegt dus: mensen krijgen betekenis door de betekenis die wij aan mensen geven. Déze houding is de grondslag voor opvoeden, voor onderwijs, voor hulpverlening, voor leiding geven aan mensen. Het is de grondslag voor al ons handelen waarbij mensen een rol vervullen.

Waarom ik dit schrijf? Ik spits mijn gedachtegang nu toe op mensen die invloed, zelfs macht kunnen uitoefenen op andere mensen. Ik verdraag steeds slechter de politici, bestuurders, managers, leidinggevendenden die door hun beslissingen invloed hebben op het welzijn van vaak duizenden mensen, maar daarbij *mensen als dingen zonder betekenis* behandelen. Jazeker, ik weet - met 23 jaar bestuurlijke verantwoordelijkheid op mijn schouders - waarover ik schrijf. Leidinggevendenden worden geacht soms heel ingrijpende, rationeel noodzakelijke beslissingen te nemen. Maar aan elke rationele beslissing hoort een weging vooraf te gaan waarin ethiek en gevoel een plek hebben gekregen: wat betekent mijn rationele, 'zakelijke' beslissing voor de *mensen* die de gevolgen van mijn beslissing ervaren? En wat is het voor een gekke miskennis van het belang van de logica van ons gevoel om te denken dat bij rationele beslissingen het gevoel geen rol mag spelen? Is dat dan gevaarlijk?

Een voorbeeld dat we allemaal kennen? Zestig jaar lang (!) hebben verantwoordelijke ministers/bestuurders rationele beslissingen genomen over de gasboringen in Groningen. Dertig jaar lang - nadat bekend werd wat die boringen voor mensen teweeg brachten - hebben ze geweigerd zinnvolle betekenis te geven aan de Groningers die leden onder die beslissingen. Tot op 25 april 2023. Die dag zaten Rutte en Vrijlbrief samen achter een tafeltje in het dorp Garmerwolde. Rutte sprak onbewogen, daarna staatssecretaris Vrijlbrief - later zeiden veel Groningers dat toen de excuses van het kabinet ook echt overkwamen. Hij was in de maanden daarvoor door heel Groningen getrokken en had naar heel veel mensen geluisterd. Hij zei daarover in een interview⁴: "Terwijl ik begin te praten kijk ik die zaal in. Tegenover me zag ik al die gezichten van mensen *die ik inmiddels kén*, mensen die al die aardbevingsellende hebben meegemaakt. Terwijl ik wist hoe belangrijk het voor hen was dat die excuses er kwamen." Van tevoren had hij op een briefje geschreven wat de belangrijkste boodschap was: 'De Groningers hebben altijd gelijk gehad.' "Dat was de eerste zin. Dat vatte alles samen, dat móesten we uitspreken." Hij sprák die alles zeggende woorden uit en emoties overmeesterden hem. Wát een geweldige bestuurder.

Een jaar later, op 19 april 2024, kwam met een officiële afscheidsceremonie een symbolisch einde aan de gaswinning in Groningen. De waakvlam is uitgeblazen. Er zal nooit meer gas uit de Groningse bodem opgepompt worden. Een zeer rationeel besluit dat genomen kon worden nadat de Groningers recht in de ogen was gekeken en betekenis was gegeven aan het leed van mensen van vlees en bloed. De ethiek en de logica van het gevoel hadden hun goede plek gekregen.

Ik kan het niet genoeg benadrukken: Betekenisvolle ervaringen met mensen - zoals die ontmoetingen van Vrijlbrief - behoren mede de grondslag te vormen voor de noodzakelijke, rationele beslissingen die leidinggevendenden moeten nemen.

Maar, maar - Op basis van welke betekenisvolle ervaringen zouden de vier fractieleiders die proberen een regering te vormen, hun 'rationele' beslissing hebben genomen om te bezuinigen op kunst, cultuur, boeken, kranten, de omroep, onderwijs- de ademtocht van een samenleving?

Welke betekenisvolle ervaring met mensen geeft ze de valse moed om vooral de geschreven cultuur en de vrije media- de ziel van een samenleving - aan te tasten? Daarvan zullen juist de financieel niet draagkrachtigen de dupe worden. Eerlijk delen? Betekenisvolle ervaringen?

Lege hulzen zijn het. Wat een morele armoede!

Ik schrijf dit alles vanwege deze schande, het gevolg van de gure storm die over Europa trekt en ook de samenleving van Nederland raakt; een storm waarin te veel politici én burgers spréken over WIJ, maar vooral met IK bezig zijn, verlangend naar een merkwaardig soort 'betekenisvolle' zelfbevrediging, anderen vergetend.

1. Het schilderij *Pijprokende man* is van Gerard Dou, 1550

2. Het schilderij *De boetvaardige Petrus* is van El Greco, 1604

3. Fenomenologie: een tak van de filosofie waarin het onderzoek naar en de beschouwing over de ervaren werkelijkheid centraal staat.

4. Trouw, 22 december 2023.

Muziek

1. En toen dacht ik opeens aan Boudewijn de Groot; in 1973, toen ik 30 was, zong hij [Hoe sterk is de eenzame fietser](#) ☺

2. [De Storm](#) - uit de [Vier Jaargetijden](#) van Vivaldi